Eesti riiklik aruanne ÜRO inimõiguste nõukogule

I Sissejuhatus

1. Inimõiguste edendamine ja kaitsmine on läbi aastate olnud Eesti riiklik prioriteet ja välispoliitika lahutamatu osa. Eesti esimeses inimõigusdiplomaatia tegevuskavas, mille valitsus kiitis heaks 2021. aastal, on välja toodud seotud välispoliitilised tegevused. Eesti pühendumust inimõiguste kaitsele ja tugevdamisele kinnitab ka Eesti valimine ÜRO Inimõiguste Nõukogu liikmeks aastateks 2026–2028. Eesti peab ÜRO universaalset inimõiguste korralist ülevaatust oluliseks mehhanismiks, mis aitab tugevdada inimõiguste kaitset, suurendab läbipaistvust ning annab hea võimaluse avatud ja konstruktiivseks dialoogiks riikide vahel. Eesti on esitanud alalise kutse kõikidele ÜRO eriraportööridele[1].

2. Alates viimasest, 2021. aastal toimunud ÜRO inimõiguste universaalsest korralisest ülevaatusest on Eesti teinud jõupingutusi, et täita ülevaatuse raames tehtud soovitusi, pöörates erilist tähelepanu demokraatliku ja inimkeskse riigi toimimisele. Arvestades geopoliitilist olukorda, on olulisel kohal riigikaitse ja julgeoleku tagamine. Õigus elule ja turvalisusele on üks põhilisi inimõigusi. Riigil on kohustus tagada, et inimesed tunneksid end turvaliselt ning kaitstuna sõja või muu ohu eest ning seetõttu on viimaste aastate eelarves kaitsekulutuste osa suurenenud. Eesti Inimõiguste Instituudi 2024. aasta detsembris avaldatud avaliku arvamuse uuringu kohaselt arvas 69% vastanutest, et inimõigused saavad olla tagatud vaid siis, kui on tagatud riigi julgeolek.

3. Eestile tehti kolmanda inimõiguste korralise ülevaatuse ajal 274 soovitust, millest aktsepteerisime 192 ja võtsime teadmiseks 82 soovitust. 2023. aastal esitas Eesti UPR vahearuande, kus teavitasime veel 16 täiendava soovituse aktsepteerimisest. Valitsus on arvestanud tehtud soovitusi valitsuse tegevusprogrammis ja strateegilistes arengukavades (soolise võrdsuse ja vähemuste võrdsete võimaluste edendamine, LGBTIQ inimeste õigused, perevägivalla ja soolise vägivalla ennetamine, ohvrite toetamine, laste õiguste kaitsmine, ligipääsetavuse parandamine). Aruanne kajastabki valitsuse tegevust mainitud soovituste rakendamisel.

4. Eesti möönab, et mitmed kolmandas UPR ülevaatuses tuvastatud proovikivid ootavad konkreetseid ja terviklikke lahendusi ning selgemat raamistikku. Eesti on majanduslanguse ja elukalliduse tõusu kontekstis üle vaadanud teatud valdkondade rahastamise, võttes arvesse põhiseadusest tulenevaid prioriteete, mis on tinginud teatud soovituste rakendamise aeglasemas tempos või edasilükkamise.

Aruande koostamine

5. Aruande koostas Välisministeerium, kaasates kõik asjassepuutuvad ministeeriumid. Aruanne edastati tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks Riigikantseleile, Õiguskantslerile, Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinikule ning vabaühendustele (Inimõiguste Keskus ja Inimõiguste Instituut).

6. 2023. aastal esitatud vahearuandes anti ülevaade soovituste täitmisest. Eesti ei koosta eraldi riiklikku tegevuskava UPR soovituste täitmisest, kuna see toimub sujuvalt läbi riigi üldise strateegilise planeerimise raamistiku vastavalt ametkondade pädevustele. Eestis vastutab iga ministeerium soovituste lõimimise eest oma poliitika- ja tegevuskavadesse[2].

II Inimõiguste edendamine

Riiklik inimõiguste asutus

7. 2019. aastast täidab Eestis riikliku inimõiguste kaitse ja edendamise asutuse ülesandeid Õiguskantsler lähtuvalt ÜRO resolutsiooni nn Pariisi põhimõtetest ning sel on „A“ akrediteering. Õiguskantsler on põhiseaduse kohaselt sõltumatu põhiseaduslik institutsioon. Õiguskantsleri eelarve on alates 2019. aastast järjepidevalt suurenenud[3].

8. Eesti suhtus tõsiselt soovitusse tagada põhiseaduslike institutsioonide eelarveline iseseisvus. 2024. aastal muudeti riigieelarve seadust, millega suurendati Riigikogu rolli põhiseaduslike institutsioonide eelarveotsuste tegemisel, et välistada olukord, kus valitsus otsustab sõltumatute institutsioonide rahastamise üle, kes tasakaalustavad täitevvõimu ja teostavad kontrolli nende tegevuse üle. Põhiseaduslike institutsioonide eelarvetaotlused vaatab nüüd läbi Riigikogu rahanduskomisjon.

Säästva arengu eesmärgid

9. Säästva arengu toetamine ja arengukoostöö on valitsuse Välispoliitika arengukava 2030 üks tugisambaid. Eestis viiakse säästva arengu eesmärke ellu pikaajalise strateegia „Eesti 2035“ alusel ning erinevate valdkonna arengukavade kaudu[4]. Eesti on ÜRO säästva arengu eesmärkide täitmisel saavutanud häid tulemusi, olles samas pidanud arvestama COVID-19 pandeemiast ja Venemaa agressioonisõjast tulenevate raskendatud sotsiaalmajanduslike asjaoludega. 2025. aastal oli Eesti ülemaailmses säästva arengu indeksi tabelis 17. kohal. Eesti ametlik arengurahastus (ODA) oli 2023. aastal 0,28% rahvamajanduse kogutulust (RKT). Eesti on võtnud rahvusvahelise kohustuse kasvatada arengukoostöö mahtu püsivalt 0,33% RKT-st aastaks 2030[5].

Rahvusvahelised inimõiguste lepingud

10. Eesti on ratifitseerinud olulisemad rahvusvahelised inimõiguste lepingud. Valitsus hindab ja analüüsib järjepidevalt ja vajadusel otsustab ühineda nende inimõiguste lepingutega, millega Eesti pole veel ühinenud, kui selleks on olemas poliitiline ja ühiskondlik toetus ning suutlikkus tagada lepingu rakendamine[6].

11. Eesti ühines kaebemenetlust käsitleva lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolliga, mis jõustus Eesti suhtes 27. juunil 2025[7].

12. Eesti ühines naistevastase diskrimineerimise kõigi vormide kaotamise konventsiooni fakultatiivprotokolliga, mis jõustus Eesti suhtes 17. oktoobril 2025[8].

13. Eesti ühineb isikute sunniviisilise kadumise eest kaitsmise rahvusvahelise konventsiooniga[9]. Riigikogu kiitis Eesti ühinemise konventsiooniga heaks 19. novembril 2025.

14. Eesti kaalus ühinemist UNESCO 1960. aasta konventsiooniga diskrimineerimise vältimise kohta hariduses ning kuigi Eesti toetab konventsiooni eesmärke, otsustas Eesti konventsiooni praeguse versiooniga mitte ühineda. Eesti rakendab konventsiooniga kooskõlas olevaid soovitusi hariduses, eriti ligipääsetavuse, kaasamise, soolise võrdsuse, kiusamise ennetuse ja vähemuste integratsiooni vallas, ning esitab UNESCO-le regulaarselt aruandeid edusammudest. Eesti võib konventsiooniga ühinemise võimalust uuesti kaaluda, kui UNESCO 1960. aasta konventsiooni ajakohastab[10].

15. Eesti ei plaani hetkel ühineda: a) ÜRO võõrtöötajate ja nende perekonnaliikmete õiguste kaitse rahvusvahelise konventsiooniga[11]. Eesti peab võõrtöötajate ja nende perekonnaliikmete õiguste kaitset oluliseks ning see on tagatud teiste rahvusvaheliste lepingute, Euroopa Liidu õiguse ja riigisiseste õigusaktidega. Võõrtöötajatele kehtivad samad töötingimused nagu Eesti kodanikele ning nende pereliikmetele on tagatud ligipääs märkimisväärsele hulgale teenustele. Eesti järgib ja rakendab vastavaid rahvusvahelisi standardeid; b) ILO koduabiliste konventsiooniga[12], 2011 (nr 189). Eesti on ratifitseerinud peamised tööliste põhiõigusi

käsitlevad ILO konventsioonid, mis tagavad tugeva aluse tööõiguste kaitseks. Eesti tööõigus ei tee vahet töötaja valdkonna alusel ning tagab kõigile töötajatele, sealhulgas koduabilistele, võrdsed töötingimused; c) majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvahelise pakti fakultatiivprotokolliga[13], kuna riigisisene õiguskaitsesüsteem on tõhus ja toimiv; d) 1954. aasta ÜRO kodakondsuseta isikute staatuse konventsiooni ega ÜRO 1961. aasta kodakondsusetuse vähendamise konventsiooniga, kuna Eestis kehtiv õigusraamistik on piisav määratlemata kodakondsusega isikute õiguste tagamiseks ning Eestile on oluline, et kodakondsuse omandamine on vabatahtlik, lähtudes isiku teadlikust valikust[14]; e) kobarmoona konventsiooniga[15]. Eesti järgib rahvusvahelist humanitaarõigust, seal hulgas tsiviilelanike kaitset, ning relvakasutust lähtudes rahvusvahelise õiguse põhimõtetest.

III Soovituste täitmine ja areng inimõiguste valdkonnas

Võrdsed võimalused, sooline võrdõiguslikkus ja diskrimineerimisvastased meetmed

16. Valitsus jätkab järjekindlalt tööd soolise võrdsuse ja võrdsete võimaluste edendamiseks. Käivitatud on mitmeid algatusi, et edendada ühiskonnas teadlikkust soolisest võrdsusest, mõistmist ja sallivust erinevate kultuuride, religioonide ja seksuaalse sättumuse suhtes.

17. Eesti riigi poliitika pikaajalise strateegilise planeerimise tuumikdokument on „Eesti 2035“, mis arvestab Euroopa Liidu poliitikasuundadega ja rahvusvaheliselt võetud kohustustega ning mida täiendavad erinevad riiklikud arengukavad. Võrdsuspoliitika strateegilised sihid kajastuvad Heaolu arengukavas 2023–2030 koos eesmärkide ja meetmetega soolise võrdsuse ja vähemuste võrdsete võimaluste edendamiseks ning ühiskonnas ebavõrdsuse vähendamiseks[16]. Käivitatud konkreetsed tegevused aitavad vähendada soolist palgalõhet, soolist segregatsiooni hariduses ja tööturul ning suurendada ühiskonnas soolist võrdsust toetavaid ja väärtustavaid hoiakuid, toetada mitmekesisuse väärtustamist ja edendamist organisatsioonides ning võrdse kohtlemise põhimõtte ja võrdsete võimaluste eesmärgi lõimimist kõigi valdkondade poliitikatesse[17]. Olulisel kohal on tegevused ligipääsetavuse parandamiseks, et kõigil oleks võimalus elada iseseisvalt ja osaleda ühiskonnas[18].

18. Üldise teadlikkuse suurendamiseks võrdse kohtlemise, soolise võrdsuse ja võrdsete võimaluste ning ligipääsetavuse teemadel on ametnikel olnud 2023. aastast võimalik osaleda e-koolitustel[19].

19. Eesti esitab riiklikke kandidaate rahvusvaheliste organisatsioonide ja ÜRO lepingukehamite valimistele[20], järgides avatuse, läbipaistvuse, erapooletuse ja valdkondliku pädevuse põhimõtteid. Valikuprotsess toetab mitmekesisust ja kaasatust, seal hulgas on tähelepanu ka soolisel tasakaalul.

20. Eesti valitsus jätkab tööd selle nimel, et tagada kõigi Eesti elanike kaitse diskrimineerimise eest. Eestis on õigusraamistik diskrimineerimise ennetamiseks ja tõkestamiseks, mis toetub rahvusvahelistele inimõiguste standarditele ning riigisiseselt tõhusalt rakendatud mehhanismidele. Põhiseadusega on keelatud igasugune diskrimineerimine. Võrdse kohtlemise seadus keelab otsese ja kaudse diskrimineerimise rahvuse, etnilise kuuluvuse, rassi või nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, puude ja seksuaalse sättumuse alusel, eelkõige tööelus, osade tunnuste puhul ka laiemalt. Soo või sooidentiteedi alusel diskrimineerimise keeld on sätestatud soolise võrdõiguslikkuse seaduses.

21. 2022. aastal jõustus meediateenuste seaduse muudatus, mille kohaselt ei tohi meediateenustes kihutada üles vihkamisele, vägivallale või diskrimineerimisele ükskõik millise grupitunnuse, sealhulgas kodakondsuse, soo, rassi, nahavärvuse, etnilise või sotsiaalse päritolu, geneetiliste omaduste, keele, usutunnistuse, poliitiliste veendumuste, rahvusvähemusse kuulumise, varalise seisundi, sünnipära, puude, vanuse või seksuaalse

sättumuse tõttu, kui sellega põhjustatakse oht isiku elule, tervisele või varale, alavääristatakse õiguskuulekat käitumist või kutsutakse üles õigusrikkumisele. Seadus sisaldab samuti viiteid videojagamisplatvormide regulatsioonile, kui sellega põhjustatakse oht isiku elule, tervisele või varale, kutsutakse üles õigusrikkumisele või kujutatakse lapspornot.

22. Eesti on seadnud eesmärgiks tagada isikute parem kaitse diskrimineerimise eest kõigis ühiskonnaelu valdkondades lisaks soole ka teiste kaitstud tunnuste alusel, seal hulgas rahvus, rass, nahavärv, usulised ja muud veendumused, vanus, puue, seksuaalne sättumus. Sel eesmärgil valmis 2024. aastal soolise võrdsuse ja võrdsete võimaluste seaduse[21] eelnõu esimene versioon. Valitsuse vahetumise järel 2024. aasta juulis seaduseelnõu menetlus peatus, kuid valitsus ei ole loobunud seatud eesmärgist ning töö eelnõu koostamisega jätkub.

23. 2024. aastal käivitati uuenduslik koostööprojekt Equitech, eesmärgiga hinnata, kuivõrd on Eestis arvestatud automaatsete otsustussüsteemide loomisel vajadusega tagada nende süsteemide poolt langetatud otsustes sooline võrdõiguslikkus, haavatavate gruppide võrdne kohtlemine ja põhiõiguste kaitse ning vältida tehisarule tuginevate riigiteenuste loomisel diskrimineerimist. Projekti kaugem eesmärk on tagada, et avalikus sektoris kasutatavad tehisintellekti ja muud algoritmilised lahendused püsiksid õiglased ja mitte-diskrimineerivad.

24. Alates 2005. aastast jälgib Eestis soolise võrdõiguslikkuse seaduse ja võrdse kohtlemise seaduse nõuete täitmist nii avalikus kui ka erasektoris võrdõigusvolinik, kes on sõltumatu ja erapooletu ametiisik. 2025. aastal töötati välja seadusemuudatused, millega võetakse üle EL võrdsusasutuste direktiivid, millega laiendatakse võrdõigusvoliniku pädevust ja tugevdatakse selle institutsiooni sõltumatust[22].

25. Alates 2019. aastast on Eesti rakendanud strateegilise partnerluse lähenemist, mis pakub avatud taotlusvoorude kaudu kolmeaastast rahastamist kodanikuühiskonna organisatsioonidele, mis tegelevad vähemusrühmade võrdsete võimaluste ja soolise võrdsuse edendamisega. Kodanikuühiskonna organisatsioonide tegevused hõlmavad soolise võrdsuse ja võrdsete võimaluste alast huvikaitset, uuringuid, teadlikkuse tõstmise ja kommunikatsioonitegevusi, nõustamist, koolitamist.

LGBTIQ inimeste õigused

26. Eesti on liikunud viimaste aastate jooksul võrdsema ühiskonna suunas, tagades LGBTIQ+ inimestele seadusega võrdsed võimalused.

27. 2024. aastal jõustusid perekonnaseaduse muudatused, mis lubavad abielluda kahel täisealisel isikul sõltumata nende soost. Samuti jõustusid 2024. aastal registreeritud partnerluse seaduse rakendusaktid[23], võimaldades täielikult teostada seaduse alusel tekkivaid õigusi ja kohustusi[24].

28. Alates 2024. aasta märtsist saavad homo- ja biseksuaalsed mehed loovutada verd võrdsetel alustel heteroseksuaalsete doonoritega.

29. Eesti on astunud ka olulise sammu soolise ülemineku toetamisel, 2023. aastal koostati soolise ülemineku hormoonravi juhend, mis on kooskõlas WPATH rahvusvaheliste soovitustega[25].

30. 2024. aastal alustati tervishoiutöötajatele suunatud LGBTIQ tervise e-kursuse arendamist, et parandada meditsiinitöötajate teadlikkust LGBTIQ inimeste erivajadustest tervishoius. Alates 2025. aastast käsitletakse LGBTIQ teemasid ohvriabi põhikursusel ning lähisuhtevägivalla teemalisel e-kursusel.

31. 2025. aastal võeti vastu esimene LGBTIQ-inimeste võrdsete võimaluste edendamise aluspõhimõtted ja tegevuskava 2025–2030[26], mille eesmärk on suurendada riigiasutuste, kodanikuühiskonna ja erinevate valdkondade koostööd, et tagada LGBTIQ inimeste heaolu, võrdsed võimalused ja turvatunne. Tegevuskava keskmes on neli valdkonda: turvalisus, haridus, tervis ja tööelu. Eraldi grupina on fookuses transinimeste heaolu erinevates eluvaldkondades.

32. Teadmistepõhise poliitikakujundamise edendamiseks lisati 2025. aastal Eesti sotsiaaluuringusse täiendavate küsimustena seksuaalne sättumus ja sooline identiteet, eesmärgiga mõista erinevate inimeste kogemusi ja vajadusi, seal hulgas vähemusrühmade toimetulekut, sotsiaalset tõrjutust ning ebavõrdsust võrreldes kogu rahvastikuga. Uuring võimaldab hinnata ja paremini suunata vastavaid poliitikameetmeid.

Meetmed soolise segregatsiooni vähendamiseks hariduses ja tööturul

33. Valitsus jätkab tööd vähendamaks sooliste stereotüüpide mõju haridusvalikutele ja tööturul tervikuna[27].

34. 2021–2024 viidi läbi mitmed teadusuuringud – „Klaasseinad ja klaaslagi Eesti IKTs“ (2021), „Nügimismeetodite kasutamine soostereotüübivabade karjäärivalikute ja töötingimuste toetamiseks“ (2022) ning „Meeste väikse osakaalu põhjused hariduse, tervise ja heaolu valdkonna õppurite ja töötajate hulgas“ (2024). Uuringute tulemusel töötati välja poliitikasoovitused, et vähendada soolist segregatsiooni ning toetada stereotüübivabasid karjäärivalikuid, mis viiakse ellu 2023–2029. Põhitähelepanu on sooliste stereotüüpide murdmisel, eriti STEM- (loodus- ja tehnikateadused) ning EHW-sektorites (haridus, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne), samuti naiste osaluse suurendamisele juhtpositsioonidel[28]. 2025. aastal valmis soolisi stereotüüpe käsitlev e-koolitus Töötukassa karjäärispetsialistidele, mis on osa suuremast koolitusprogrammist, mis viiakse ellu 2024–2026, et suurendada karjäärispetsialistide teadlikkust ja oskusi stereotüübivabade ja mitmekesiste karjäärivalikute soovitamisel. Samuti toetatakse avatud taotlusvoorude kaudu tööandjate, haridusasutuste ning teiste sidusrühmade vahelist koostööd soolise segregatsiooni vähendamiseks.

35. Kuigi Eestis on 40,1% kõigist juhtivtöötajatest naised, jõuavad naised tippjuhtimisse väiksema tõenäosusega. Avaliku teenistuse tippjuhtide seas on naiste osakaal 40%, kuid paljude suure majandusliku ja ühiskondliku mõjuga organisatsioonide juhtkondades on naised esindatud tagasihoidlikult. 2024. aasta andmetel oli riigi äriühingute nõukogudes naisi 28% ja suuremate börsiettevõtete juhtkondades kõigest 13%. Riigikogus ja valitsuse ministrite seas on naiste osakaal praegu ca 30%. Valitsus on astunud samme, et soolist tasakaalu juhtimises parandada. 2025. aastal kiideti heaks seadusemuudatused, mille kohaselt peavad börsil noteeritud ettevõttete puhul vähemalt 40 protsenti nõukogu liikmetest või vähemalt 33 protsenti juhatuse ja nõukogu liikmetest olema alaesindatud soost. See eesmärk tuleb täita 2026. aasta 30. juuniks. 2025. aastal lisati soolise tasakaalu kriteerium riigi omanduses olevate ettevõtete nõukogude liikmete valikupõhimõtetesse. Valitsus jätkab jõupingutusi, et saavutada sooline tasakaal avaliku ja erasektori otsustustasanditel. 2025. aastal algas 18-kuuline kampaania „Sooliste stereotüüpide murdmine otsustamises ja juhtimises“. Kampaania eesmärk on murda soolisi stereotüüpe, mis takistavad naiste jõudmist juhipositsioonidele nii äris kui poliitikas ning tuua välja soolise tasakaalu ühiskondlik kasu.[29]

36. Ühiskonnas teadlikkuse suurendamiseks on käivitatud mitmeid algatusi, nagu iga-aastased tüdrukute töövarjupäevad „Tüdrukud võtavad üle“, kus tüdrukutel on võimalus olla töövarjuks juhipositsioonidel naistele. Kavas on jätkata algatustega, mille eesmärk on murda soolisi stereotüüpe, tutvustada positiivseid eeskujusid ning innustada tüdrukuid ja noori naisi nägema end tulevikus juhipositsioonidel.

Meetmed palgalõhe vähendamiseks

37. Eesti on astunud olulisi samme soolise palgalõhe vähendamiseks[30]. Sooline palgalõhe on Eestis viimasel kümnendil vähenenud 10 protsendipunkti, olles 2024. aastal 13,2%. Selle trendi taga on kampaaniad, segregatsiooni vähendavad meetmed ja läbipaistvamaks muudetud palgakokkulepped.

38. Aastatel 2019–2022 läbiviidud soolise palgalõhe uuringust selgus, et palgalõhe peamised põhjused on seotud töö iseloomu, tööturu struktuuri ning organisatsioonide praktikatega. Oluline roll palgalõhe püsimisel on ka valitsevatel uskumustel ja hoiakutel.

39. Uuringu järel töötati välja soovitused ja (digi)lahendused palgalõhe ja seeläbi soolise ebavõrdsuse ning naiste ja laste vaesuse vähendamiseks. Üheks selliseks lahenduseks on 2024. aastal käivitatud digitööriist „Palgapeegel“, mille eesmärk on aidata tööandjatel analüüsida palgalõhet oma ettevõtetes ning toetada õiglaste palgasüsteemide arendamist.

40. Valitsuse töö palgavõrdsuse saavutamiseks jätkub. 2026. aasta suveks on Eesti lubanud üle võtta Euroopa Liidu palkade läbipaistvuse direktiivi, mille eesmärk on maksta naistele ja meestele võrdväärse töö eest võrdset tasu.

Meetmed vägivalla, seal hulgas perevägivalla vastu

41. Vägivald on Eestis jätkuvalt probleem, ehkki viimastel aastatel on perevägivalla juhtumite registreerimine vähenenud kõigis vanusegruppides ja piirkondades. Valitsus on rakendanud erinevaid meetmeid ennetamaks vägivalda ja kaitsmaks ohvreid, pöörates erilist tähelepanu perevägivalla ja soopõhise vägivalla ennetusele ja vähendamisele, lähtudes vägivallaennetuses pikaajalistest strateegiatest „Eesti 2035“ ja „Kriminaalpoliitika põhialused 2030“. Vägivallaennetuse teema on tähtsal kohal mitmes strateegiadokumendis[31].

42. Lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskava 2024–2027 keskmes on vägivalla ennetuse tõhustamine, perevägivalla juhtumitele reageerimise parandamine ning ohvritele ja vägivallatsejatele mõeldud teenuste arendamine. Tegevuskava koostamisel võeti arvesse Euroopa Nõukogu Istanbuli konventsiooni järelevalve komisjoni (GREVIO) hindamisraporti soovitusi, pannes enam rõhku spetsialistide koolitamisele ja pöörates tähelepanu haavatavatele sihtgruppidele. Tegevustes on olulisel kohal ühiskonnas vägivallavastaste hoiakute kujundamine, ohvrite abistamine ja avalikkuse teadlikkuse tõstmine, samuti vägivalla toimepanijate abistamine, et toetada vägivaldse käitumise lõpetamist.

43. „Vägivalla ennetamise kokkuleppe 2021–2025“ hõlmab tegevusi eri liiki vägivalla ennetamiseks ja tõkestamiseks ning erilise tähelepanu all on lastevastane, vanemaealiste vastane, vaimne ja kübervägivald. Vanemaealiste puhul on riiklikus vägivallaennetuspoliitikas põhirõhk olnud avalikkuse teadlikkuse tõstmisel vanemaealiste vastu suunatud vägivalla probleemist.

44. Eesti on alustanud 2024. aastal jõustunud Euroopa Liidu direktiivi, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist, ülevõtmist. Sellega seoses on Eesti lubanud hiljemalt 2027. aastaks kriminaliseerida naiste suguelundite moonutamise, sundabielu, intiimse sisuga piltide nõusolekuta jagamise, küberjälitamise, küberahistamise ning viha või vägivalla õhutamise internetis.

45. Samuti muudetakse karistusseadustikku, et viia seadus vastavusse Istanbuli konventsiooniga. Nn nõusolekuseaduse eelnõu kohaselt muutub nõusolekuta suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu karistatavaks[32].

46. Eesti suhtus väga tõsiselt soovitustesse, mis käsitlesid lastevastase vägivalla ennetust ja tõkestamist. 2022. aastal jõustunud seadusemuudatused tõhustasid lapse kaitset seksuaalse väärkohtlemise korral – seksuaalse enesemääramise vanusepiir tõusis 14 aastalt 16 aastale, karmistusid karistused lapse seksuaalse ärakasutamise eest ning tühistati alaealiste erandlik abiellumisiga, seega saavad Eestis abielluda vaid täisealised ja teovõimelised isikud[33].

47. 2023. aastal jõustus uus ohvriabi seadus, millega parandati oluliselt abi kättesaadavust vägivalla, kuriteo või kriisijuhtumi ohvritele, tugevdati ohvrite õigusi ning muudeti toetuse ja abi andmist paindlikumaks. Pere- ja seksuaalvägivalla ohvritel on õigus saada traumast taastumist toetavat vaimse tervise abi ka juhul, kui süüteomenetlust ei ole algatatud, vaimse tervise abi saavad kriminaalmenetluse tunnistajad samadel alustel kui ohver.

48. Oluliselt on tõusnud vägivallajuhtumitele reageerivate ametkondade, eelkõige politsei ja päästetöötajate teadlikkus. Fookusesse on seatud politsei, prokuratuuri, ohvriabi ja kohaliku omavalitsuse tegevus juhtumite märkamisel, nendele reageerimisel ja nende menetlemisel. Täiendatud on politsei ja päästeteenistujate baasõpet, loodud spetsiaalsed täiendkoolitused ning osad tegevused on kavandamisel.

49. Perevägivalla juhtumite parema äratundmise ja ohvrite tõhusama toetamise eesmärgil on loodud e-õppe kursused, mis on suunatud nii erinevatele spetsialistidele, seal hulgas õiguskaitsetöötajatele, kui ka laiemale avalikkusele. Lastega töötavatele spetsialistidele on eraldi välja töötatud koolitus, kus keskendutakse vägivalla märkamisele ja sekkumisoskustele. Naiste tugikeskuste ja ohvriabi töötajatele pakutakse üha enam koolitusi kübervägivalla teemal.

50. Tänu avalikele kampaaniatele on tõusnud ühiskonna teadlikkus vägivallateemadest.

51. Perevägivallaga seotud kuritegude vähendamine on politseile prioriteet ning need menetletakse keskmiselt 26 päevaga. Samas ei jõua paljud juhtumid politseini, kuna ohvrid ei julge või ei oska abi otsida. See aspekt vajab jätkuvalt süsteemset tähelepanu ning sihipäraseid poliitikaid. Samuti vajavad täiendamist meetmed, mida rakendatakse politsei poole pöördunud vägivallaohvrite igakülgseks kaitseks[34]. 17. novembril 2023. aasta GREVIO aruandes toodi välja, et Eesti praegune viibimiskeelu korraldusi käsitlev seadusandlus ei ole kooskõlas Istanbuli konventsiooniga, kuna see ei paku ohvrile piisavat kaitset. Viibimiskeelu rakendamise mehhanismide tugevdamiseks on valitsus algatanud korrakaitseseaduse muutmise.

Võitlus inimkaubandusega, seal hulgas ohvrikeskse lähenemise rakendamine

52. Valitsus on oluliselt tugevdanud inimkaubanduse vastase võitluse meetmeid, järgides sealjuures rahvusvahelisi standardeid, lähtudes „Vägivallaennetuse kokkuleppest 2021–2025“, mis sisaldab vägivallakuritegude ennetamise ja tõkestamise meetmeid ning käsitleb teiste seas naiste, laste ja eakate vastu suunatud vägivalda[35]. Enim on pööratud tähelepanu ennetusele, uurimisele ja ohvriabile.

53. 2023. aastal jõustunud ohvriabi seaduse muudatustega täpsustati ohvritele osutatavaid erinevaid teenuseid ja osutamise reeglistikku. Lastekaitseseadus tagab alaealistele ohvritele spetsiaalse ja turvalise abi lastesõbraliku lastemaja teenuse nn *Barnahus*-keskuste kaudu[36]. Ennetustöö raames on loodud teavitusmaterjalid laste seksuaalse väärkohtlemise ärahoidmiseks veebis. 2023. aasta juulist töötavad politseiprefektuurides lastekaitsegrupid, mis uurivad laste vastu toime pandud seksuaalkuritegusid[37]. Alaealiste vastu suunatud seksuaalkuriteod on olnud valitsuse kuritegevusevastaste prioriteetide hulgas alates 2005. aastast[38]. Lastemajja pöördumised on aasta-aastalt kasvanud, 2021. aastal oli 534, 2022.

aastal 631, 2023. aastal 728 ja 2024. oli 814 pöördumist. Pöördumiste arvu kasv näitab, et inimeste teadlikkus on paranenud.

54. Valitsus on võtnud mitmeid meetmeid, et tõkestada tööalast ärakasutamist. 2023. aastal jõustusid maksukorralduse seaduse muudatused võimaldavad jälgida ehitusobjektidel töötavate dokumentideta välismaalastest töötajate arvu, tööaega ja makstud töötasu ning kehtestati ehitusettevõtetele kohustus registreerida töötajad Maksu- ja Tolliameti e-teenuste keskkonnas, mis aitab kaasa tõhusamale inimkaubanduse juhtumite avastamisele[39].

55. Eesti võtab 2026. aasta 15. juuliks üle Euroopa Parlamendi ja EL Nõukogu direktiivi, millega tugevdatakse inimkaubandusohvrite kaitset.

56. 2021–2024. aastatel registreeriti 179 inimkaubandusega seotud kuritegu ning tehti 27 kohtulahendit ning karistati 27 isikut ja 3 juriidilist isikut. Inimkaubanduse kuritegudes väljamõistetud karistused kantakse tavapäraselt kriminaalhoolduse järelevalve all, kuid rakendatakse ka lühiajalist vanglakaristust, vahemikus 6 kuud kuni aasta. Vanglakaristus mõistetakse juhtudel, kui tegemist on nii inimkaubanduse kui ka muu raske kuriteo toimepanemisega või on isikul kehtiv karistus varasema kuriteo toimepanemise eest[40].

57. Suurt rõhku pannakse avaliku sektori spetsialistide koolitustele[41], seal hulgas politsei, prokuratuur, sotsiaaltöötajad, ohvriabi, ja noortega töötavatele organisatsioonidele. Ametnike väljaõpet täiendatakse järjepidevalt, seal hulgas rahvusvaheliste koolituste kaudu[42]. Koolitusi korraldatakse regulaarselt ka laiemale sihtrühmale, 2025. aastal keskenduti erasektori tööandjatele ning haridus- ja tervishoiutöötajatele.

58. Eesti osaleb aktiivselt rahvusvahelises ja piirkondlikus koostöös piiriülese inimkaubanduse ennetamiseks ja tõkestamiseks. Eesti oli 2024–2025 Läänemeremaade Nõukogu inimkaubandusevastases töörühma juht ning osaleb aktiivselt Euroopa Liidu inimkaubanduse riiklike koordinaatorite ja raportööride võrgustikus[43]. 2024. aastal korraldas Eesti piirkondliku koostöö tõhustamiseks parimate praktikate õpitoa, kus keskenduti Läänemere, Ida-Euroopa ja Kesk-Aasia piirkondade kogemustele inimkaubanduse tõkestamisel. Kõikidel inimkaubanduseteemalistel koolitustel käsitletakse ohvrisõbraliku lähenemise olulisust.

59. Valitsuse eesmärk on õiguskaitseasutuste ja teiste võtmeasutuste võimekuse suurendamine inimkaubanduse ennetamisel, juhtumite tuvastamisel ning ohvrite toetamisel.

Võitlus terrorismi ja äärmuslike ideoloogiatega

60. Eesti on teinud tõsiseid jõupingutusi, et terrorismi ja äärmusideoloogiate levikust tulenev oht püsiks madal.

61. Eestis on terrorikuritegu määratletud karistusseadustikus § 237.

62. 2022. aasta karistusseadustiku ja väärteomenetluse seadustiku muudatustega keelati avalikult eksponeerida agressiooniakti, genotsiidi, inimsusevastase kuriteo või sõjakuriteo toimepanemisega seotud sümboleid. Samuti keelati mainitud sümboleid toetavad või õigustavad tegevused.[44]

63. 2024. aastal jõustus infoühiskonna teenuse seaduse muudatus, millega viidi Eesti õigus vastavusse Euroopa Liidu määrusega, mis käsitleb terroristliku veebisisu levitamise vastu võitlemist.

64. Loomisel on radikaliseerumise ennetamise tegevuskava, mille üheks osaks on riiklik sekkumismudel, et toetada radikaliseerunud inimeste äärmuslusest eemaldumist ja deradikaliseerumist.

65. Eesti rõhutab natsismi ja kommunismi kuritegude ohvrite mälestamise olulisust, kuna taolised režiimid ei ole maailmast kadunud ning minevikuõuduste kordumiste vältimiseks ei tohi neid kuritegusid ja ohvreid unustada. Oluline on suurendada avalikkuse teadlikkust totalitaarsete režiimide inimõigustevastastest aegumatutest kuritegudest. Sel eesmärgil avatakse 2026. aastal Eestis rahvusvaheline kommunismiohvrite mälestusmuuseum, mis on esimene kommunistlike režiimide kuritegusid ulatuslikult käsitlev muuseum maailmas[45].

Rassismivastane võitlus

66. Eesti on lõiminud rassismi ja rassilise diskrimineerimise vastu võitlemise meetmed[46] mitmesse riiklikku strateegiasse ja tegevuskavase. „Heaolu arengukava 2023–2030“ keskendub üldistele võrdsuspoliitikatele, „Kultuuri arengukava 2021–2030“ eesmärk on tugevdada kultuurilist mitmekesisust ja tagada kultuurile võrdne juurdepääs, „Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“ eesmärk on suurendada mõistmist erinevate kogukondade vahel, toetada ühiskonna sidusust, lõimumist ja ühtekuuluvustunnet, „Siseturvalisuse arengukava 2020–2030“ käsitleb riigi julgeolekut, vägivalla ja terrorismi ennetamist, rände- ja varjupaigapoliitikat, ning „Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035“ keskendub ühise kultuuri- ja väärtusruumi edendamisele.

67. Võrdõigusvolinik viis 2024. aastal läbi uuringu, mis tõi esile, et teise nahavärviga inimesed kogevad Eestis sageli tõrjumist, solvanguid ja mikrorassismi ning kuigi Eestit peetakse üldiselt turvaliseks elukohaks, jäävad kirjeldatud varjatud probleemid sageli tähelepanuta. Uuringu tulemused näitasid, et rassiline diskrimineerimine on sageli teadvustamata nähtus, mis viitab vajadusele tõsta üldist teadlikkust rassismi erinevate vormide kohta ja tugevdada kaitsemehhanisme[47].

68. Rassismi ennetamisel ja tõkestamisel keskendub valitsus Euroopa Liidu rassismivastase tegevuskava (2020–2025) ja strateegia (2026–2030) nõuetekohase elluviimise toetamisele, aidates võidelda nii nähtava kui ka varjatuma rassismi ja diskrimineerimise vastu.

Vaenukõne

69. Eesti tunnistab, et praegu kehtiv vaenu õhutamise säte (§ 151) karistusseadustikus on ebapiisav, et tagada tõhus kaitse vaenukõne eest. Jätkuvad arutelud, et viia vaenukõne karistussätted kooskõlla rahvusvaheliste standardite ja Euroopa Liidu 2008. aasta raamotsusega (2008/913/JSK), mis käsitleb teatud rassismi ja ksenofoobia vormide ja ilmingute vastu võitlemist kriminaalõiguse vahenditega.

70. Kooskõlastamisel on uus vaenu õhutamist puudutav seaduseelnõu[48], mis arvestab nii Euroopa Liidu 2023. aasta määruse kui ta ÜRO lepingukehamite tehtud soovitustega. Eelnõu näeb ette kriminaliseerida avalikult vihkamisele, vägivallale või diskrimineerimisele õhutamist inimeste rühma või rühma liikme vastu rahvuse, rassi, nahavärvi, soo, puude, keele, päritolu, usutunnistuse, seksuaalse sättumuse, poliitiliste veendumuste või varalise või sotsiaalse seisundi tunnuse põhjal, kaasa arvatud, kui üleskutse viib vägivallani või ohustab oluliselt ühiskonna turvalisust.

Meetmed sotsiaalse sidususe tugevdamiseks

71. Sotsiaalset sidusust edendatakse läbi mitmesuguste poliitikate ja programmide, kus kesksel kohal on elanike omavahelise usalduse ja koostöö tugevdamine ning võrdsete võimaluste loomine. Lõimumispoliitikas järgitakse põhimõtet, kus vähemusrahvustesse kuuluvate isikute õiguste ja vabaduste, keele ja kultuuri säilimise toetamine on rahvusvahelise inimõiguste kaitse lahutamatu osa[49].

72. Lõimumispoliitikat viiakse ellu „Sidus Eesti 2030“ arengukava alusel. Erineva keele- ja kultuuritaustaga inimeste aktiivset osalust ühiskonnaelus, kaasa arvatud tööturule ligipääs, toetatakse erinevate meetmetega. Mitmed projektid on ellu viidud rahvusvaheliste koostööprogrammide raames[50].

73. Alates 2023. aastast toetatakse kohalikke omavalitsusi lõimumisteenuste pakkumisel, et tugevdada nende võimekust arvestada eesti keelest erineva emakeelega inimeste vajadustega. Tegevused on planeeritud kuni 2029. aastani kogueelarves 5 859 037 eurot ning selle raames pakutakse temaatilisi koolitusi, infopäevi ja õppereise.

74. Valitsuse erilise tähelepanu all on Ida-Virumaa, kus muu emakeelega elanike osakaal oli 2021. aasta rahvaloenduse andmetel 81,5%. Suur rõhk on kohalikel lahendustel ja kogukondlikul kaasamisel, toetatakse kultuurilist lõimumist keeleõppe, haridustoetuse, kultuurilise osaluse ja tööturule ligipääsu kaudu. Väga edukaks osutus 2022. aastal ellu viidud Kultuurisaadiku programm, mille raames käisid Ida-Virumaa 6.–12. klasside õpilased ja õpetajad tasuta muuseumites, teatris, näitustel ja muudel kultuurisündmustel üle Eesti, ning teine väga edukaks osutunud meede oli piirkonna kultuuri- ja spordisündmuste toetamine 2023–2024 1 miljoni euroga, mis parandas kogukondadevahelist suhtlust.

75. Üheks lõimumispoliitika prioriteediks on suurendada eesti keelt mittevaldavate inimeste eesti keele oskust ja luua võimalusi aktiivseks keelekasutuseks. Järjepidevad uued algatused soodustavad eesti keele õpet ja hõlbustavad rahvusvähemuste lõimumist ühiskonda. Haridussüsteem pakub võrdseid õppimisvõimalusi kõikidele inimestele. Valitsuse sihipärase poliitika tulemusel on aktiivse eesti keele oskusega muust rahvusest inimeste hulk pidevalt suurenenud, olles 2025. aastal 46%, keelt üldse mitte valdavate inimeste osakaal on langenud 4%-le.

76. Keeleõppe ja lõimumise edendamiseks on kahes Eesti linnas, Tallinnas ja Narvas, avatud Integratsiooni Sihtasutuse eesti keele maja, mis korraldab üleriigiliselt tasuta eesti keele kursusi ja tegevusi, mis võimaldavad praktiseerida eesti keelt ja laiendada eestikeelset suhtluskeskkonda. Aastaringselt toimuvad kultuurilised ja klubilised tegevused, mis toetavad õppijate keeleõpet vastavalt nende keeletasemele. Uue tegevusena pakutakse kultuuriasutustes lihtsas eesti keeles haridusprogramme.

77. Lõimumismonitooringute järgi on Eesti ühiskonna lõimumine olnud järjepidev ja positiivse trendiga protsess, muuhulgas on vähenenud erinevused eestlaste, muu emakeelega elanike ja uussisserändajate hõivevõimalustes. 2023. aasta lõimumismonitooringu järgi ei moodusta Eesti venekeelsed elanikud ühtset venekeelset kogukonda, vaid on killustunud väiksemateks gruppideks. 58% muukeelsest elanikkonnast suhestuvad riigiga positiivselt ning on lõimunud. Muust rahvusest inimeste puhul saab pikemaajalise trendina välja tuua kontaktide kasvu eestikeelse elanikkonnaga kõikides sfäärides.

Romad

78. 2021. aasta rahvaloenduse andmetel elab Eestis 676 roma, s.o 0,05% rahvastikust.

79. Valitsus jätkab romade lõimumise edendamist, toetades nende võrdseid võimalusi ja ühiskondlikku kaasatust. Romade kaasamist ja lõimumist toetavad erimeetmed on kajastatud arengukavas Sidus Eesti 2030 ja lõimumisprogrammis ESTROM, mille tegevused olid kuni 2023. aastani suunatud eelkõige roma noortele ja naistele ning õpetajatele. Üks olulisemaid romadega seotud väljakutseid lõimumisvaldkonnas on romade vähene hõivatus tööturul. Seetõttu viiakse 2025–2027. aastatel ellu projekt, mille eesmärk on suurendada romade tööhõivet. Projekti eelarve on 300 000 eurot. Roma lastele ja noortele rakendatakse

mentorteenust eesmärgiga toetada nende haridusteed ja rahastatakse roma kultuuri- ja keeleõpet.

Rahvusvähemuste kultuurilise identiteedi toetamine

80. Kultuuripoliitika üks eesmärke on aidata kaasa Eestis elavate rahvusvähemuste lõimumisele Eesti ühiskonnas ja kultuuriruumis, soodustades samal ajal rahvusvähemuste kultuuride säilitamist, tutvustamist ja edendamist. Riik rahastab rahvusvähemuste katusorganisatsioonide ja kultuuriseltside koolitus- ja nõustamistegevusi, tööd noortega ning infovahetust. Riigi toetus rahvusvähemuste katusorganisatsioonidele on järjepidevalt kasvanud, ajavahemikul 2021–2025 suurenes tegevustoetus neile 23% võrra. Kokku rahastatakse rahvusvähemuste kultuuriseltside tegevust enam kui 0,9 miljoni euroga aastas.

81. Riik ja kohalikud omavalitsused rahastavad rahvusvähemuste professionaalseid ja harrastusteatreid, muuseume, kultuurikeskusi, festivale, kirjastamisprojekte. Riigi toel antakse välja rahvusvähemuste rahvuskultuuriseltside omakeelseid ajalehti.

82. Valitsus toetab Eesti meediaväljaandeid, et teave oleks avaldatud erinevates keeltes. Praktiliselt kõikjal Eestis on võimalik tarbida võõrkeelseid telekanaleid kaabel- ja digilevi kaudu. Kõik suuremad meediakontsernid ja -institutsioonid pakuvad venekeelsele tarbijale venekeelset sisu. Lisaks venekeelsetele saadetele on eetris saated ukraina ja valgevene keeles. Kord kuus on eetris saated aserbaidžaani, tatari ja tšuvaši keeles ning kolm korda kuus juudi kultuuri kajastav saade. Venekeelne regionaalne ajakirjandus on kättesaadav kõikjal Eestis, kus elab vene keelt emakeelena kõnelev elanikkond. Ilmuvad rahvusvähemuste rahvuskultuuriseltside omakeelsed ajalehed ja ajakirjad.

83. 2022–2024 toetas valitsus täiendavalt nelja Eesti venekeelset erameediakanalit venekeelse ajakirjandusliku sisu loomiseks kokku 4,3 miljoniga, mis oli mõeldud valeinfo tõkestamiseks.

Tööturuteenuste kättesaadavus muu keele- ja kultuuritaustaga inimestele

84. Valitsus on teinud tõhusalt tööd tööturuteenuste kättesaadavuse parandamiseks eri keele- ja kultuuritaustaga inimestele, toetades riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustesse muukeelsete töötajate värbamist ning aidates kaasa tööandjate võimekusele tulla toime mitmekultuurilise ja mitmekeelse keskkonnaga.

85. Eesti integratsiooni monitooringu järgi on erinevate avalike teenuste kättesaadavuse hinnangute võrdluses eestlased ja muust rahvusest inimesed võrdselt rahul tööturuteenustega, sotsiaalabi ja hooldusteenustega.

86. Tõsine proovikivi on eesti keelest erineva emakeelega naiste tööturule kaasamine. Kuigi muu emakeelega naiste tööhõivenäitajad on viimastel aastatel paranenud, on erinevused alles. Eesti ja muust rahvusest naiste tööturukäitumises ilmnevad jätkuvalt elukaarega seotud erinevused. Eesti keelest erineva emakeelega naiste tööturule kaasamiseks rakendab Eesti 2025–2028 programmi, mis on suunatud Ida-Viru piirkonna 40–64-aastaste tööturult eemale jäänud naiste toimetuleku parandamiseks, et suurendada sotsiaalset heaolu ja sidusust. Programmi on kaasatud naised, kes on kas tööturul mitteaktiivsed või registreeritud töötuna. Programmi eelarve on 800 000 eurot.

87. Lisaks pakutakse muu emakeelega avalikus sektoris töötavatele ebapiisava eesti keele oskusega inimestele keelepraktikat sama valdkonna eestikeelses organisatsioonis teises linnas või maakonnas. Tööjõulähetusprogrammi prioriteetne sihtgrupp on Ida-Virumaa ja Harjumaa haridus- ja tervishoiutöötajad ning politseiametnikud.

88. Eesti Inimõiguste Keskus viib ellu mitmekülgse töökoha märgise algatust, millega tunnustatakse süstemaatiliselt mitmekesisust edendavaid ettevõtteid. Tunnustuse taotlemise eeltingimuseks on mitmekesisuse, kaasatuse ja võrdse kohtlemise põhimõtete rakendamine organisatsioonis. Kaks aastat kehtiv märgis on praegu 60-l organisatsioonil. Keskus koordineerib ka 2025. aasta seisuga 222 Eesti mitmekesisuse kokkuleppega ühinenud ettevõtet, avaliku sektori organisatsiooni ja vabaühenduse võrgustikku, mille osalised on võtnud endale kohustuse edendada mitmekesisust ja võrdseid võimalusi oma töötajate, partnerite ja klientide seas.

Tervishoiusüsteem

89. Jätkub tervishoiusüsteemi arendamine eesmärgiga tagada kõikidele inimestele võrdne juurdepääs kvaliteetsetele terviseteenustele. Alustatud on oluliste reformidega tervisehoiuteenuste korralduses. Rakendatud on meetmeid, et tugevdada esmatasandi tervishoidu, parandada tervishoiuteenuste kättesaadavust, toetada vaimse tervise valdkonda ning lõimida tervise ja sotsiaalhoolekande teenused[51].

90. 2021. aastal heaks kiidetud Rahvastiku tervise arengukava 2020–2030[52] rõhuasetus on inimkeskse tervishoiusüsteemi arendamisel ja tervishoiu fookuse suunamisel ennetamisele ning füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu edendamisele. Oluliseks eesmärgiks on vähendada ebavõrdsust tervises sugude, piirkondade ja haridustasemete vahel.

91. 2024. laiendati HPV-vaktsiini kättesaadavust kõigile 12–18-aastastele lastele sõltumata soost. See poliitikamuudatus aitas vähendada vaktsiinikättesaadavuse ja tervisetulemuste erinevusi erinevate demograafiliste rühmade vahel.

92. 2025. aastal jõustus uus rahvatervishoiu seadus, mille ülesanne on luua tingimused elanike oodatava eluea ja tervena elada jäänud aastate pikendamiseks, ennetada ja vähendada ebasoovitavat tervisemõju ja suurendada elanike tervisealast võrdsust ning seeläbi parandada rahvastiku tervist.

93. Valitsuse lähiaastate jõupingutused on suunatud tervishoiu rahastamise jätkusuutlikkuse tagamisele, kindlustuskaitse laiendamisele, ravijärjekordade vähendamisele ja piirkonniti teenuse kättesaadavuse parandamisele, milleks on kavas teenused süsteemselt ümber korraldada esmatasandi ja eriarstiabi põhimõtteid ja nutikaid lahendusi rakendades.

Vaimne tervis

94. Eesti inimeste vaimset tervist on mõjutanud nii pandeemia, sõda, majandusolukord kui ka stigma vähenemine. Vaimse tervise teenuste kättesaadavuse parandamine on valitsuse koalitsioonileppes prioriteetne tegevus.

95. 2021. aastal kiitis valitsus heaks „Vaimse tervise rohelise raamatu“, mis toob esile valdkonna probleemid ning teeb ettepanekud edasiseks süsteemseks arenguks. Selle põhjal koostati vaimse tervise tegevuskava 2023–2026, mis hõlmab kõiki valdkonna aspekte – edendamist, ennetamist, kogukonnapõhist tuge, vaimse tervise teenuste arendamist ja valmisolekut kriisideks. Eraldi tegevused on kavandatud vaimse tervisega seotud stigmade ja diskrimineerimise vähendamiseks.[53]

96. 2025. aastal jõustusid sotsiaalhoolekande seaduse muudatused, millega loodi alaline rahastus kohalikele omavalitsustele vaimse tervise teenuse pakkumiseks.

97. Alanud on vaimse tervise astmelise abi süsteemi ülesehitamine. 2025. aasta sügisel käivitus pilootprojekt vastavalt vaimse tervise astmelise abi tegevuskavale 2024–2027. Kui

projekt on edukas, alustatakse astmelise abi mudeli rakendamist 2029. aastal, mille läbi paraneb teenuste kättesaadavus.

98. Laste ja noorte vaimse tervise küsimustega tegelemisel on põhirõhk olnud kaitse- ja riskiteguritel. Ministeeriumitevahelises koostöös töötati 2024. aastal välja soovitused laste ja noorte vaimse tervise hoidmiseks, mille elluviimist hakatakse seirama.

99. 2024. aastal valmis riiklik suitsiidi ennetuse tegevuskava 2025–2028[54], eesmärgiga viia suitsiidide arv nulli. Kuna üheks haavatavamaks suitsiidse käitumisega grupiks on teismelised, pakutakse vaimse tervise probleemidega lastele ja noortele nn SOS koolitusi, mille eesmärgiks on vähendada suitsiidset käitumist, julgustada abi otsima ja vähendada stigmat. Lähiaastatel toetatakse haridusasutusi SOS koolituse rakendamisel, edendatakse vaimse tervise esmaabi ning koostatakse suitsiidikatse sekkumise ja selle järgse toetamise juhis haridusasutustele.

Meetmed sotsiaalkaitse parandamiseks

100. Eesti jätkab pingutusi sotsiaalkaitsesüsteemi tugevdamiseks ning elustandardi tõstmiseks. Eesti täitis 2021. aastal soovituse tugevdada pensionisüsteemi ning viis lõpule I ja II samba pensionireformi, mille eesmärk oli suurendada inimeste valikuvabadust, anda neile suurem kontroll oma pensionivara üle ning võimalus teha teadlikke ja paindlikke valikuid oma tuleviku kindlustamiseks. Inimesed saavad valida endale ise sobivaima aja pensionile minekuks, võtta pensioni välja osaliselt või oma pensioni maksmist soovi korral peatada ehk teha endale personaalse pensioniplaani. Reformiga muudeti vanaduspensionile jäämise iga. Alates 2027. aastast oleneb vanaduspensioniiga keskmisest eeldatavast elueast. Kui eeldatav eluiga kasvab, tõuseb ka vanaduspensioniiga. Sellega tagatakse pensionisüsteemi kooskõla demograafiliste arengutega, võimaldades rahvaarvu vähenedes maksta tänasega samaväärseid pensione tulevikus, ning ei põhine üksnes prognoosidel ja poliitilisel kokkuleppel.[55]

101. 2022. aastal valmis Eesti pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse analüüs, milles käsitleti demograafilisi ja tööturu arengusuundi ning pensionisüsteemi rahastamise aluseid. Analüüsi põhjal töötati välja Pensionitarkuse strateegia 2023–2027, mille eesmärk on tõsta elanikkonna teadlikkust pensionisüsteemi toimimisest ning motiveerida inimesi tegema teadlikke ja läbimõeldud otsuseid oma vanaduspõlve rahalise heaolu tagamiseks.

Meetmed vaesuse vähendamiseks

102. Vaesuse ja tõrjutuse vähendamine on olnud Eesti valitsuste pikaajaline eesmärk. Eesti on seadnud eesmärgiks alandada absoluutse vaesuse määra 2,2%-ni aastaks 2030 ning rakendanud meetmeid, et vähendada suhtelist vaesust ja parandada haavatavate gruppide toimetulekut. Nagu UPR vahearuandes märgitud, on vaesuse leevendamise eesmärgil tehtud muudatusi sotsiaaltoetuste süsteemis. 2022. aastal tõusis üksikvanema toetus, 2025. aastal kahekordistus riiklik elatisabi, tõstetud on peretoetuste määrasid ning jätkunud on tavapärane pensionite indekseerimine.

103. 2022. aastal vastu võetud muudatustega parandati toimetulekutoetuste saajate ja töötute olukorda. Ravikindlustuse seaduses suurendati hambaravihüvitist ja vähendati omaosalust. Sotsiaalhoolekande seadusega kehtestati kohustus osutada abivajavatele peredele tugiteenuseid, seal hulgas võlanõustamist ning arvestada toimetulekutoetuse maksmisel täitemenetluses kinnipeetavaid summasid. Raskesse majanduslikku olukorda sattunud inimesed saavad taotleda koos toimetulekutoetusega ka kodulaenu tagasimakse, seal hulgas laenuintressi ja kohustusliku kodukindlustusmakse hüvitamist. 2025. aasta sügisel võttis valitsus vastu riigieelarve seaduse, millega otsustati tõsta toimetulekutoetuse piirmäära ning jätkata selle tõstmist kooskõlas elukalliduse kasvuga järgnevatel aastatel.

104. 2023. aastal käivitus üleriigiline toiduabikaartide süsteem, kus inimene saab ise valida, milliseid toiduaineid ta toetuse eest soetada soovib. See uuendus muutis kõige haavatavamate ühiskonnaliikmete abistamise paindlikumaks ja inimväärsemaks[56].

105. Tänu valitsuse meetmetele on absoluutses vaesuses elavate inimeste arv vähenenud, ent püsinud on suhtelise vaesuse risk, eriti puudega inimeste ja eakate seas. Samuti on suurenenud inimeste tajutav materiaalne ilmajäetus, sest hiljutised maksumuudatused, aga ka tarbijahindade tõus on mõjutanud elanike hinnanguid oma majanduslikele võimalustele.

106. 2025. aasta septembris kiideti valitsuses heaks toimetulekutoetuse süsteemi kaasajastamisele suunatud sotsiaalhoolekande seaduse muutmine. Muudatuste jõustumisel lihtsustub taotlemise protsess, süsteem muutub õiglasemaks ja väheneb bürokraatlik koormus. Eesmärk on paremini toetada lastega peresid, ergutada hariduse omandamist ja töötamist ning tagada, et toetus jõuaks nendeni, kes seda kõige enam vajavad. Lisaks saavad muudatuste tulemusel omavalitsustes kasutusel olema ühtsemad toetuse taotlemise põhimõtted.

107. Tõhusama vaesuse vähendamise ja tõenduspõhise sotsiaalabisüsteemi arendamiseks on käimas uuring, mis valmib 2026. aastal. Uuring peaks andma usaldusväärsema aluse sissetulekutoetuse piisavuse hindamiseks ning toetama tõenduspõhist poliitikakujundamist kooskõlas Heaolu arengukava 2023–2030 eesmärkidega ja Euroopa Liidu piisava miinimumsissetuleku soovitusega. Uuringu alusel on kavas välja töötada ajakohane ja õiglasem riiklik elatusmiinimumi määramise metoodika, mis võtaks arvesse Eesti eri tüüpi leibkondade tegelikke minimaalseid elamiskulusid.

Lapse õigused

108. Valitsuse töös on esikohal laste ja perede heaolu ning sotsiaalse turvalisuse ja tugiteenuste arendamine[57]. Valitsuse üldine eesmärk on tagada, et Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks.

109. Eesti lastekaitsesüsteem on tervikuna muutmisel ning selle juures lähtutakse lapse õiguste konventsioonist kui ühest olulisemast alusdokumendist[58]. Valitsus on viinud aktiivselt ellu UPR ülevaatusel tehtud laste heaolu käsitlevaid soovitusi. Jõustunud on mitmed seadusemuudatused, mis on suunatud abivajavate laste varajasele märkamisele, eri valdkondade koostöö tõhustamisele ning jätkusuutliku tugisüsteemi kindlustamisele hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperedele. Laste õigused ja heaolu on tugevalt integreeritud riigi strateegiatesse „Eesti 2035“ ja „Heaolu arengukava 2023–2030“, kus põhirõhk on ennetusel, lapsepõhistel tugiteenustel ja perede toetamisel. Arengukava elluviimiseks on koostatud laste ja perede programm, mis keskendub lapse õiguste ja heaolu edendamisele, lastekaitse ja laste hoolekande arendamisele, perede toimetuleku parandamisele ning vägivalla ennetamisele ja vägivallaohvrite toetamisele.[59]

110. Lastekaitseseadus sätestab, et kõikides lapsi puudutavates toimingutes tuleb lähtuda eeskätt lapse huvidest. Lastekaitseseadus keelustab lapse väärkohtlemise ja lapse vastu suunatud vägivalla, seal hulgas kehalise karistamise nii kodus kui ka koolis[60].

111. 2020–2022 viidi Eestis läbi lastekaitsetöö kvaliteedi ja protsesside analüüs, mille tulemusel rakendatakse 2025–2027 kohalikes omavalitsustes uut lastekaitsetöö juhtumikorraldusmudelit „Turvalisuse märgid“. Mudeli keskmes on lapse ja pere kaasamine partnerina, et luua lahendusi, mis on suunatud perede võimekuste tugevdamisele.

112. 2022. aasta lastekaitseseaduse muudatusega loodi õiguslik alus seksuaalselt väärkoheldud laste abistamiseks lastemajateenuse kaudu, mis on kättesaadav neljas piirkonnas.

113. 2023. aastal jõustunud ohvriabi seadusega tekkis seksuaalselt väärkoheldud lapsel õigus saada riigi kulul traumast taastumist toetavat vaimse tervise abi kuni vajaduse äralangemiseni ja sõltumata sellest, kas juhtunu suhtes on alustatud kriminaalmenetlust.

114. 2025. aastal jõustunud lastekaitseseaduse muudatusega on Lasteabil õigus lapse abivajaduse väljaselgitamiseks ja abi paremaks osutamiseks väljastada nõudmise korral politseile, prokuratuurile ja kohtule kõnede salvestisi kasutamiseks tõendina süüteomenetluses[61].

115. Suurt tähelepanu pööratakse laste ja noorte teadliku ja turvalise interneti ja digimeedia kasutamise suurendamisele, et vältida nende langemist veebikiusamise ja -vägivalla ohvriks. Lastele ja noortele korraldatakse turvalise interneti päevi ning 2024. aastast toimuvad eelkoolieelikutele suunatud internetiturvalisuse päevad DigiÄKK, kus lastele õpetatakse läbi mänguliste tegevuste internetis turvalisemalt toimetama. Üheski tegevuses ei kasutata ekraane ega internetti ning mängud on eakohased. Koolieelistele on loodud spetsiaalne „Targalt Internetis“ programm.

116. Eesti jätkab lastesõbraliku õigussüsteemi arendamist[62]. Selle soovituse elluviimisel on pööratud suurt rõhku õigussüsteemi töötajate ja spetsialistide koolitamisele tööks õigusrikkujatest alaealiste ja noortega. Lähiaastate üks olulisemaid eesmärke on ennetada laste ja noorte õigusrikkumisi ning tagada alaealistele ja noortele, kes on õigusrikkumisi sooritanud, vajalik tugi ja abi õiguskuuleka elu jätkamiseks. Ettevalmistamisel on õigusaktide muudatused, et täpsustada lapse ja pere abistamisega tegelevate osapoolte, seal hulgas näiteks lastekaitsetöötaja või kohtutäituri rolle.

117. Seoses Eesti ühinemisega kaebemenetlust käsitleva lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolliga on alustatud mitmete tegevustega, seal hulgas lapsesõbralikud temaatilised meediakajastused sihtrühmale[63]. Lasteabi.ee veebilehele on loodud alamleht „Mul on õigus“, kus on lastele selgitatud nende õigusi ja kuidas aru saada, kui nende õigusi on rikutud ning ÜRO Lapse Õiguste Komiteele kaebuse esitamise võimalust. Valminud on temaatiline animatsioon, mida levitatakse seotud asutuste sotsiaalmeediakanalites.

Puuetega inimeste õigused

118. Eesti jätkab puuetega inimeste õiguste edendamist vastavalt ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonile[64], mille rakendamise, edendamise, kaitse ja seire ülesandeid täidab õiguskantsler, kes seisab selle eest, et kõik puuetega inimesed saaksid põhiõigusi ja -vabadusi teostada teistega võrdsetel alustel. Alates eelmisest UPR ülevaatusest on enim tehtud ligipääsetavuse vallas, paranenud on abivahendite kättesaadavus, samuti on suurenenud toetused ning loodud paindlik töötamise võimalus pikemaaegsel töövõimetuslehel olevatele inimestele püsiva töövõimetuse tekkimise ja tööturult kõrvale jäämise ennetamiseks.

119. 2025. aastal jõustunud toodete ja teenuste ligipääsetavuse seadus aitab tagada erinevate teenuste ja toodete kättesaadavuse erivajadustega inimestele[65]. Suuremate kultuurisündmuste toimumisel on tagatud viipekeelne tõlge või subtiitrid.

120. Lisaks riigile edendavad ligipääsetavust huvikaitseorganisatsioonid. Käimas on erivajadustega inimeste sportimist edendava katusorganisatsiooni Eesti Paraolümpiakomitee reform, et ühendada alaliitude tasandil erivajadustega inimeste sportimine tavaspordiga ja edendada liikumisharrastust. Töö ligipääsetavuse parandamiseks jätkub. Kavas on kaardistada üldine ligipääsetavuse seis ning tagada, et ligipääsetavus oleks lõimitud eri valdkondade koolitustesse ning juhenditesse.

121. 2022. aastal vastu võetud sotsiaalhoolekande seaduse ja teiste seaduste muudatused lihtsustasid asjaajamist, tagasid kvaliteetsema hoolekandelise abi pakkumise ja puudega

inimestele kiirema ja terviklikuma abi. Kohalikud omavalitsused saavad automaatselt teavet puude raskusastmega inimeste kohta, et pakkuda neile teenuseid proaktiivselt. Vanaduspensioniealistele on võimalik puue määrata tähtajatult.

122. 2025. aasta septembrist saab soetada riigipoolse soodustusega abivahendeid ilma eelneva puude raskusastme või vähenenud töövõime hindamiseta. Lapsed saavad abivahendeid 90% soodustusega ja tööealised vastavalt abivahendite määruse loetelule, seejuures enamike abivahendite soodustus on 90%.

123. 2025. aasta juunis jõustunud puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seaduse muudatustega tõusid toetused raske ja sügava puudega lastele ning sügava puudega tööealistele. Raske puudega tööealiste toetused ei sõltu enam puude liigist ja toetus ühtlustus. Toetuste muudatusega panustab riik puudega inimeste heaolusse lisaks 5,3 miljonit eurot aastas. Riik toetab ka puuetega inimeste õigusi edendavaid kodanikuühiskonna organisatsioone.

124. Alanud on töö, et luua võimalused kasutada 112 hädaabiteenuse puhul videokõnet ja/või reaalajas tekstiedastust, mis võimaldab puuetega inimestele, seal hulgas kuulmis- või nägemispuudega isikutele paremat ligipääsu elupäästvatele teenustele. Reaalajas tekstiedastuse teenus võetakse kasutusele aprillis 2026.

125. Eestis on kõigil lastel, olenemata puudest, õigus ja võimalus omandada haridus. Haridussüsteemis kehtib kaasava hariduse põhimõte, mille kohaselt peab haridus olema vastavalt võimetele ja vajadustele võrdselt kättesaadav kõigile – ka kõige raskema puudega lastele. Kaasavas hariduses lähtutakse ka sellest, et kõik lapsed, vaatamata oma erivajadusele, õpivad üldjuhul kodukohajärgses koolis ning saavad tänu kohandustele vajalikku tuge ja toetust[66].

126. Ettevalmistamisel on ümberkorraldused rehabilitatsioonisüsteemis, et tagada inimestele vajaduspõhised, õigeaegsed ja integreeritud teenused sotsiaal-, tervishoiu-, töö- ja haridusvaldkonna koostöös. Senised muudatused on olukorda parandanud, kuid edaspidi tuleb enam keskenduda inimese terviklikule abivajadusele.

127. Ees ootab eestkostesüsteemi ajakohastamine, et see vastaks paremini inimeste tegelikele vajadustele, vähendaks stigmatiseerimist ning oleks kooskõlas ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooniga. Eesmärk on tugevdada piiratud teovõimega inimeste õiguste kaitset ja suurendada nende osalemisvõimalusi ühiskonnaelus.

128. Vähenenud töövõimega inimestele makstakse töövõimetoetust, mida indekseeritakse iga aasta 1. aprillil. Töötukassa pakub toetavaid teenuseid, et vähenenud töövõimega inimesed tööturul püsiksid.

Määratlemata kodakondsusega isikud

129. Eesti kodakondsuspoliitika on kooskõlas rahvusvahelise õigusega, seal hulgas ÜRO 1954. ja 1961. aasta konventsioonidega.

130. Valitsus on julgustanud erinevate tegevustega määratlemata kodakondsusega isikuid taotlema Eesti kodakondsust. Vastu on võetud mitmeid seadusemuudatusi, et hõlbustada naturalisatsioonimenetlust, eriti laste ja eakate puhul ning suurendada kodakondsuseta isikute huvi Eesti kodakondsuse taotlemise vastu[67]. Kehtivas koalitsioonileppes on sätestatud, et Eestis sündivatele lastele enam välismaalase passe ei väljastata. Vastav seadusemuudatus on kooskõlastusel.

131. Lõimumispoliitika keskmes on määratlemata kodakondsusega isikute arvu vähendamine ning Eesti kodakondsuse edendamine[68]. Määratlemata kodakondsusega isikute arv on

viimase kümne aastaga (2015–2025) vähenenud 30 000 isiku võrra. Rahvastikuregistri andmetel on seisuga 01.12.2025 Eestis 58 551 määratlemata kodakondsusega isikut ja nende arv langeb pidevalt.

132. Eestis seaduslikult elavad välismaalased, sealhulgas määratlemata kodakondsusega isikud, võivad saada Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras seaduse alusel.[69]

133. Eesti kodakondsuse taotlejal on võimalik õppida tasuta eesti keelt ja saada hüvitist, kui keeleõppeks on töölt võetud tasustamata õppepuhkust. Õppijatele lähenetakse personaalselt, arvestades nende keeleoskustaset ja soove õppevormi, -piirkonna ja -aja osas.

134. Põhiseaduse artikkel 9 tagab, et Eesti kodanike ja Eestis viibivate välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute õigused, vabadused ja kohustused on võrdsed. Määratlemata kodakondsusega isikutel on samad õigused nagu kõigil teistel kolmandate riikide kodanikel – õigus tervishoiuteenustele, haridusele, sotsiaaltoetustele, tööle. Neil on isikut tõendavad dokumendid, nad võivad vabalt liikuda, avada pangakonto ja omada kinnisvara.

135. 2024. aastal viis Balti Uuringute Instituut läbi uuringu määratlemata kodakondsusega elanike hoiakute kohta Eesti kodakondsuse osas. Uuringu tulemused kinnitavad, et määratlemata kodakondsusega elanikel on Eestiga tugev sotsiaalne ja kultuuriline side. Valdav osa määratlemata kodakondsusega elanikest (65%) on valmis Eesti kodakondsust taotlema ja arvas, et see toimub lähima ühe aasta jooksul (15%) või lähima kahe kuni viie aasta jooksul (28%). Integratsiooni Sihtasutusel on kavas pakkuda enam võimalusi tasuta keeleõppeks, põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise koolitusi ja nõustamist inimestele, kes soovivad saada Eesti kodakondsust.

136. 2025. aasta 26. märtsil võttis Riigikogu vastu Eesti põhiseaduse muutmise seaduse, mille kohaselt tunnistati kohalikel valimistel kehtetuks Eestis elavate kolmandate riikide kodanike ja alates 2029. aastast ka kodakondsuseta inimeste valimisõigus. Seaduses sätestatud üleminekuaeg annab kodakondsuseta isikutele piisavalt aega, et taotleda Eesti kodakondsus ning osaleda edaspidi valimistel Eesti kodanikena[70].

Migrandid, pagulased, varjupaigataotlejad ja riigisiseselt ümberasustatud isikud

137. Eesti täidab kõiki Euroopa Liidu varjupaigaõigustikust ja rahvusvahelistest lepingutest tulenevaid kohustusi, sealhulgas 1951. aasta konventsiooni ja selle 1967. aasta protokolli rahvusvahelise kaitse taotlejate ja saajate kaitseks[71]. Kõigile rahvusvahelise kaitse taotlejatele on tagatud juurdepääs rahvusvahelise kaitse menetlusele ja Euroopa Liidu varjupaigaõigustikuga kehtestatud tagatised.

138. Rahvusvahelise kaitse subjektil on õigus saada alaliste elanikega võrdsetel tingimustel sotsiaalkaitset, seal hulgas riiklikku pensioni, peretoetusi, tööturutoetusi, sotsiaaltoetusi ja tervisetoetusi. Kõikidele inimestele, sealhulgas migrantidele, on tagatud vältimatu arstiabi raske või eluohtliku terviserikke korral. Eesti tagab ajutise kaitse ja elamisloa saanud pagulastele juurdepääsu ravikindlustusele samadel alustel nagu teistele Eesti elanikele. Kõik lapseea vaktsineerimised ja riskirühmadele suunatud vaktsineerimised (nt gripp) tehakse vastavalt Eesti riiklikule immuniseerimiskavale. Igal lapsel, kellel on pagulasstaatus või tähtajaline elamisluba, on automaatselt õigus saada haridust[72].

139. Elamistingimused vastuvõtukeskustes vastavad Eesti elatustasemele[73]. Elutingimuste ja teenuste hindamine ja vajaduspõhine arendamine on pidev protsess. Eestisse pikemaks ajaks jäävaid ajutise kaitse või rahvusvahelise kaitse saanud pagulasi julgustatakse eluaset üürima ning neil on võimalus taotleda omavalitsustelt ühekordset üüritoetust pikaajalise elamispinna kulude, nagu üür, maakleritasu, tagatisraha, sisustuskulud katteks.

140. Uussisserändajatele on loodud mitmed tugivõrgustiku teenused ning pakutakse sündmusteenust „Eestis kohanemine“ Eestisse saabuvate ja siin elavate uussisserändajate kohanemise toetamiseks.

141. Eestisse elama asuvate välismaalaste kohanemise toetamiseks ning vajalike teadmiste ja oskuste omandamiseks pakutakse kuni viis aastat Eestis elanud välismaalastele tasuta kohanemisprogrammi, mis hõlmab kohanemiskoolitust, temaatilisi koolitusi ja algtaseme keeleõpet.

142. Eesti Integratsiooni Monitooringu 2023 andmetel peab enamik uussisserändajatest (79%) oma elukvaliteeti Eestis paremaks kui enda päritoluriigis. See hinnang ei hõlma ainult majandusaspekte, vaid ka turvalist ja stabiilset elukeskkonda ning puhta looduse olemasolu.

143. Alates 24.02.2022 Vene Föderatsiooni täiemahulise agressiooni algusest Ukrainas on uussisserändajate sihtrühm mitmekordselt kasvanud Ukraina sõjapõgenike arvelt, mis on olnud tõsiseks proovikiviks poliitikakujundamise ja teenuste pakkumise vaates. Ajutise kaitse staatust on sellest ajast taotlenud 56 747 inimest (seisuga 1.01.2025). Eesti on igakülgselt aidanud Eestisse saabunud Ukraina sõjapõgenikke nii sotsiaaltoetuste kui tööturumeetmetega. 2023. aastast toetatakse noori Ukraina sõjapõgenikke, et neil säiliks side oma keele- ja kultuuriruumiga. Rahvusidentiteedi säilitamine on oluline nii Ukraina noorte kohanemiseks Eestis kui ka kodumaale tagasipöördumiseks. Toetust on antud ukraina keele ja kultuuri õppeks, ukrainakeelsete kultuurisündmuste korraldamiseks ning ukrainakeelse laste ja noorte kirjanduse väljaandmiseks. Lisaks rahastatakse noorte linnalaagreid ja loomingulisi töötubasid.

Vangide õigused

144. Eestis on piinamine ja muu julm, ebainimlik või alandav kohtlemine või karistamine põhiseaduse ja kriminaalseadustiku järgi rangelt keelatud[74]. Eesti on ÜRO piinamise vastase konventsiooni ja selle fakultatiivprotokolli ning Euroopa Nõukogu vastava lepingu osaline ning täidab nendest tulenevaid kohustusi. Eesti vanglates ei esine piinamis- ega väärkohtlemise juhtumeid, ning iga väidetavat väärkohtlemise juhtumit uuritakse sõltumatute asutuste poolt. Kinnipeetavate distsiplinaarmeetmete kohaldamine on kooskõlas Euroopa Vanglareeglistiku ja Mandela reeglitega[75]. Kinnipeetavate kohtlemise ja kinnipidamistingimuste üle teostab järelevalvet õiguskantsler. Eesti peab jätkuvalt oluliseks ametnike koolitamist ja dünaamilise turvalisuse printsiipide rakendamist kinnipeetavate taasintegreerimisel ühiskonda.

145. Arutelu vangistuses viibivate isikute valimisõiguse üle jätkub, kuid kuna selles küsimuses puudub hetkel üksmeel, ei ole seadusandlikke muudatusi praegu kavas[76].

Õigus haridusele

146. Eesti haridussüsteemis on toimunud aastatel 2021–2025 märkimisväärsed muutused. COVIDi pandeemia kiuste ei ole tehtud mööndusi hariduspoliitika põhiväärtustes, nagu ligipääsetavus, võrdsus ja kvaliteet. Lastele ja noortele on tagatud võimalused eneseteostuseks sõltumata nende sotsiaalmajanduslikust või rahvuslikust taustast[77]. PISA uuringute põhjal on Eesti õpilaste tulemused juba aastaid maailmas ühed kõrgeimad, eelkõige matemaatikas, loodusainetes ja loovas mõtlemises.

147. 2022. aasta detsembris võttis Riigikogu vastu eestikeelsele õppele ülemineku seaduse. Üleminek eestikeelsele õppele algas koolieelsetes lasteasutustes ning 1. ja 4. klassides 1. septembril 2024. aastal. Üleminekuprotsess kestab kuni 2030. aastani. Eestikeelsele õppele ülemineku eesmärk on pakkuda kõigile lastele, olenemata emakeelest, võimalust omandada kvaliteetne eestikeelne haridus. See on laste ja noorte endi huvides, kuna eestikeelne õppetöö aitab lastel ja noortel lõimuda Eesti kultuuri- ja väärtusruumi ning avardab nende

valikuvõimalusi, hoides samal ajal alles ka oma rahvusidentiteedi. Ühtne eestikeelne haridusruum tagab kõigile lastele ja noortele võrdsed võimalused edasi õppimiseks järgmisel haridustasemel ning meelepärase töö leidmiseks tulevikus. Eestikeelne haridus suurendab ühiskonna sidusust ja vähendab nii hariduslikku kui ka sotsiaalmajanduslikku segregatsiooni. Üleminek eestikeelsele õppele on pikaajaline protsess, mida viiakse ellu kooskõlas Euroopa Nõukogu Rahvusvähemuste Kaitse Raamkonventsiooni (FCNM), Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta (ECRML) ning Eestile võetud rahvusvaheliste kohustuste ja rahvusvahelise õigusega. Üleminek eestikeelsele õppele edeneb plaanipäraselt, ehkki osades piirkondades on õpetajate puudus, mille leevendamiseks on suurendatud ülikoolides õpetajakoolituse vastuvõtu piirarve. Ülemineku esimesel aastal on näiteks Ida-Virumaale lisandunud üle 500 uue haridustöötaja. Ülemineku eestikeelsele õppele pööratakse tähelepanu haridustöötajate ja tugispetsialistide professionaalse arengu toetamisele. Ülemineku jälgimiseks tehakse tasemetöid, mille tulemused võimaldavad meetmeid paindlikult ja vajaduspõhiselt kohandada ning pakkuda haridusasutustele sihipärast tuge.

148. Eesti Integratsiooni Monitooringust nähtub elanikkonna poolehoid reformile: 87% kõigist vastajatest andsid eestikeelsele haridusele üleminekule positiivse hinnangu; teistest rahvustest vastajatest andsid positiivse hinnangu 70%. Vastajad leidsid, et üleminek eestikeelsele õppele toetab vene emakeelega noorte sulandumist eestikeelsesse kultuuriruumi ja tööturule sisenemist.

149. 2023. aastal uuendati riiklikke õppekavasid põhikoolile ja gümnaasiumile, millega suurenes koolide õigus kujundada õppesisu ja rakendada õppijakeskset lähenemist. Õpe muutus senisest õppijakesksemaks ja arvestab ühiskonna ja tööturu arengut. Riiklikus õppekavas oluliseks peetavad väärtused tulenevad „Eesti Vabariigi põhiseaduse“, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni, ÜRO kestliku arengu eesmärkide, lapse õiguste konventsiooni, OECD õppekompass 2030 ja Euroopa Liidu alusdokumentide eetilistest põhimõtetest[78]. Põhiväärtustena peetakse tähtsaks universaalseid väärtusi nagu ausus, hoolivus, austus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine iseenda ja teiste vastu ning sotsiaalseid väärtusi nagu vabadus, demokraatia, lugupidamine emakeele ja kultuuri vastu, isamaa-armastus, kultuuriline mitmekesisus, sallivus, keskkonnasäästlikkus, õigusriik, solidaarsus, vastutustunne ja sooline võrdõiguslikkus.

150. Eesti võtab turvalise õpikeskkonna tagamist väga tõsiselt. Riik toetab kiusamise ennetamist ja vaimse heaolu edendamist, mille tulemusel on Eestis kiusamine, v.a küberkiusamine koolikeskkonnas järjepidevalt vähenenud[79].

151. Oluline on tagada koolide õppetöös digitehnoloogia ohutu ja vastutustundlik kasutus ning arendada õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate digipädevusi. Kavas on digikeskkonna ja sellega seotud riskitegurite tugevdamine riiklikus õppekavas.

152. 2025. aasta septembris käivitati Eestis haridusprogramm TI-Hüpe 2025, mille eesmärk on tuua tehisintellektil põhinevad õppevahendid kõigi õpilasteni gümnaasiumiastmes ja õpetajate koolitusse. Programm pakub tasuta juurdepääsu digitaalsetele õpirakendustele ja keelemudelitele, et valmistada noori ette tööturu vajadusteks. Projekti järgmises etapis kaasatakse kutsekoolid. TI-Hüpe programm hõlmab laiapõhjalist era- ja avaliku sektori koostööd ning selle eelarve ulatub aastas 6,5 miljoni euroni.

Kultuuriranitsa programm

153. Alates 2022. aastast pakutakse kõigile Eesti lastele ja noortele kultuuri kättesaadavuse parandamiseks nn Kultuuriranitsa programmi, mis võimaldab neil külastada kooli õppekavaga seotult vähemalt ühte kultuuriasutust aastas, aidates omandada nii riikliku õppekavaga

ettenähtud ainepädevusi. Kultuuriranitsa eelarve on 1,5 miljonit ning seda saavad kasutada kõik Eesti 1.–9. klassi õpilased.

Koolist väljalangemine

154. Viimastel aastatel rakendatud meetmed on vähendanud noorte, seal hulgas erivajadustega laste varajast koolist väljalangemist. Meetmed toetavad struktuurseid muutusi koolist väljalangemise ennetamisel. Kasutusel on varajase märkamise süsteemid, õppenõustamisteenused, tõenduspõhised sekkumismudelid noorte õpiteede jälgimisel ja toetamisel. Paraku on põhikooli kolmandas kooliastmes väljalangejate osakaal viimaste aastatega tõusnud 0,2%-lt 0,4%-ni. Gümnaasiumi esimesel aastal langes koolist välja 1% õpilastest, mis on varasemate aastatega võrreldes pisut vähenenud[80].

155. Alates 2022. aastast rakendatakse Eesti koolides kastutatavates õppeinfosüsteemides andmetel põhinevat lahendust-hoiatussüsteemi „Häirekell“, mis genereerib koolidele õppeinfosüsteemides teavitusi, aidates koolidel varakult tuvastada ja sekkuda väljalangemise riskiga põhikooli ja gümnaasiumiõpilaste puhul.

156. 2025. aasta 1. septembril jõustus õppimiskohustus kuni 18-aastastele noortele. Selle eesmärk on toetada iga õppija haridustee jätkumist peale põhikooli ning vähendada väljalangemist kutse- või üldharidusõppest. Käivitatud on ka kutsehariduse reform, mis muudab kutsekeskhariduse võrdväärseks alternatiiviks gümnaasiumile, mis võimaldab jätkata õpinguid kõrghariduses ja leida edukalt rakendust tööturul[81].

Uued tehnoloogiad

157. Eesti riik on pühendunud digitaalse ühiskonna ülesehitamisele ja digiteenuste arendamisele kõigis eluvaldkondades. Ettevõtetele, organisatsioonidele ja elanikele on välja töötatud lai valik teenuseid, mis võimaldavad mugavalt riigi ja kohalike omavalitsustega interneti kaudu suhelda. Rahvusvahelise digiuuringu järgi *We Are Social* kasutas 2022. aastal Eestis internetti 96,4% elanikkonnast. Digilõhe vähendamiseks on loodud teenused, mis toetavad eakate digioskuste arendamist. Raamatukogudes on tagatud tasuta juurdepääs internetile, eakatele korraldatakse õppepäevi ja digikoolitusi ning pakutakse tuge interneti ja digiseadmete kasutamisel. Soolise segregatsiooni vähendamiseks hariduses ja tööturul on ellu kutsutud mitmeid programme naiste info- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning robootika-alaste oskuste arendamiseks, näiteks nagu HK Unicorm Squad.

158. Demokraatial, õigusriigil ja inimõigustel põhineva digiruumi ülesehitamine on Eesti välispoliitikas olulisel kohal[82]. Eesti pöörab erilist tähelepanu igaühe vabale ja piiramatule interneti juurdepääsule ning sellele, et demokraatlikud ja inimõigusi austavad väärtused kehtiksid ka digikeskkonnas. 2025. aastal oli Eesti Internetivabaduse Koalitsiooni (*Freedom Online Coalition*) eesistuja, mis tegeleb sõna- ja väljendusvabaduse kaitsmisega digikeskkonnas.

159. 2024. aastal võeti vastu riiklik meediapädevuse tegevuskava 2024–2026, mille eesmärk on tõsta elanikkonna oskust kriitiliselt hinnata, mõista ja vastutustundlikult kasutada erinevaid meediakanaleid ja teabeallikaid. Kava keskendub eelkõige noorte, õpetajate ja eakate meediapädevuse arendamisele ning desinformatsioonile vastupanuvõime suurendamisele, aidates tugevdada demokraatiat, sotsiaalset sidusust ja inimõiguste kaitset digikeskkonnas.

160. Eesti tehisintellekti ja andmepoliitika strateegiad ning andmete ja tehisintellekti valge raamat 2024–2030, tehisintellekti tegevuskava 2024–2026 ning andmete tegevuskava 2024–2025 tähtsustavad inimõiguste, inimkesksuse ja usaldusväärsuse tagamist. Iga aastaga suureneb inimõigustega seotud põhimõtete ja riskide arvestamine tehisintellekti käsitlevates dokumentides, sealjuures on rõhk eetilisel tehnoloogiarakendusel ning õiguspõhise

lähenemise olulisusel digivalitsemises. Eraldi tegevusprogramm „Equitech“ on loodud algoritmilise kallutatuse ja diskrimineerimise vastu võitlemiseks. Tehisaru ja andmepõhiste tehnoloogiate arendajatele on loomisel tööriistakast ja tugiteenused, et aidata neil hinnata ja maandada tehnoloogiaga seotud põhiõigustele kaasnevaid ohte. Digiriigi Akadeemias pakutakse kursuseid eesmärgiga kasvatada inimeste teadlikkust tehnoloogia ja andmetega seotud ohtudest privaatsusõigusele, ja teistele põhiõigustele.

Meetmed kliimamuutustele reageerimiseks

161. Eesti on aktiivselt panustanud rahvusvahelistesse pingutustesse kliimamuutuste tõkestamiseks[83], toetades ÜRO kliimaraamistiku konventsiooni eesmärke ning Euroopa Liidu kliimapoliitikat. 2023. aasta detsembris võttis ÜRO Peaassamblee vastu Eesti esitatud resolutsiooni, millega kuulutati 20. september ÜRO kalendris maailmakoristuspäevaks. 2008. aastal Eestist alguse saanud *World Cleanup Day* on tänaseks maailma suurim kodanikualgatus.

162. Eesti kliimaeesmärkide seadusandlik raamistik järgib Euroopa Liidu kliimapoliitika nõudeid, mille eesmärk on vähendada kasvuhoonegaaside heitkoguseid ja toetada kliimamuutustega kohanemist. Valitsuse tegevused on suunatud kliimakaitse meetmete ja inimõiguste kaitse sidumisele ning kestliku arengu tagamisele. Töös on kliimakindla majanduse seaduseelnõu, kus võtmeteemaks on võrdsed võimalused ning ebasoodsamas olukorras olevate inimgruppide haavatavuse vähendamine[84].

Äritegevus ja inimõigused

163. Eesti peab oluliseks inimõiguste austamist äritegevuses ja toetab ülemaailmseid jõupingutusi inimõiguste järgimise tugevdamiseks ettevõtluses, lähtudes ÜRO äritegevuse ja inimõiguste juhtpõhimõtetest ning OECD suunistest rahvusvahelistele ettevõtjatele[85]. Eesti valmistub rakendama EL äriühingute kestlikkusalase hoolsuskohustuse direktiivi (CSDDD), mille eesmärk on tagada, et ei äriühingu ega tema tütarettevõtte väärtusahelatesse kuuluvate üksuste tegevus ei mõjutaks kahjulikult inimõigusi ja keskkonda. Eesti edendab vastutustundlikku ettevõtlust, rõhutades läbipaistvust, võrdset kohtlemist, tööõiguste austamist ning keskkonna- ja sotsiaalset vastutust. Tihendatud on koostööd ettevõtjate, tööandjate ja kodanikuühiskonna esindajatega, et tõsta teadlikkust inimõigustega seonduvatest aspektidest äritegevuses ning soodustada eneseregulatsiooni ja hoolsuskohustuse praktikate rakendamist. Tähelepanu pööratakse rahvusvaheliste tarneahelate läbipaistvusele ja eetilisusele, sealhulgas seoses laste- ja sunnitöö vältimisega.

---

[1] 137.47 (Belarus)
[2] 137.58 (Paraguay)
[3] 137.49 (Nepal), 137.50 (Ukraine), 137.51 (Uruguay), 137.52 (Pakistan) 137.53 (Egypt), 137.54 (Kazakhstan), 137.55 (Luxembourg), 137.56 (Morocco), 137.57 (Turkmenistan)
[4] 137.58 (Paraguay)
[5] 137.142 (Bangladesh)
[6] 137.1 (Morocco)
[7] 137.3 (Czechia), 137.21 (Albania), 137.23 (Germany), 137.27 (Panama), 137.32 (Slovakia), 137.33 (Luxembourg), 137.258 (Maldivies)
[8] 137.3 (Czechia), 137.13 (Rwanda), 137.14 (Belgium), 137.15 (Côte d’Ivoire), 137.16 (Greece) 137.17 (Italy), 137.18 (Kazakhstan), 137.19 (Maldives), 137.20 (Argentina), 137.21 (Albania), 137.22 (Romania), 137.23 (Austria) 137.24 (Germany), 137.25 (Lithuania), 137.26 (Azerbaijan), 137.27 (Panama), 137.28 (Paraguay)
[9] 137.2 (Bolivarian Republic of Venezuela), 137.3 (Czechia); 137.25 (Lithuania), 137.28 (Paraguay) 137.35 (France), 137.36 (Italy), 137.37 (Japan), 137.38 (Slovakia), 137.39 (Senegal), 137.40 (Ukraine), 137.41 (Argentina), 137.42 (Chili)
[10] 137.45(Republic of Korea), 137.46 (Rwanda)

[11] 137.2 (Bolivarian Republic of Venezuela), 137.4 (Philippines), 137.5 (Rwanda), 137.6 (Indonesia), 137.7 (Paraguay), 137.8 (Egypt), 137.9 (Senegal), 137.10 (Bangladesh), 137.11 (Burkina Faso), 137.12 (Philippines), 137.26 (Azerbaijan), 137.43 (Spain), 137.44 (Australia)
[12] 137.2 (Bolivarian Republic of Venezuela), 137.12 (Philippines),
[13] 137.2 (Bolivarian Republic of Venezuela), 137.29 (Portugal), 137.30 (France), 137.31 (Mongolia), 137.33 (Luxembourg)
[14] 137.274 (Italy)
[15] 137.27 (Panama), 137.48 (Malta)
[16] 137.214 (Argentina), 137.135 (Luxembourg), 137.222 (Bahrain),
[17] 137.223 (Bulgaria)
[18] 137.118 (China)
[19] 137.209 (Singapore)
[20] 137.61 (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)
[21] 137.88 (Bahrain), 137.89 (Belarus), 137.90 (North Macedonia), 137.91 (Czechia), 137.92 (Denmark), 137.93 (Germany), 137.94 (Iceland), 137.95 (Peru), 137.96 (Montenegro), 137.97 (Sweden), 137.98 (Australia), 137.99 (Uruguay), 137.100 (Greece), 137.112 (Argentina), 137.119 (Cyprus), 137.217 (State of Palestine), 137.132 (Iceland), 137.71 (Canada), 137.85 (United States of America)
[22] 137.130 (Guyana)
[23] 137.102 (Spain), 137.103 (Sweden), 137.104 (United Kingdom of Great Britain and Northen Ireland), 137.105 (Austria), 137.106 (Belgium), 137.107 (Czechia), 137.108 (Finland), 137.109 (Ireland), 137.130 (Iceland)
[24] 137.101 (Netherlands)
[25] 137.133 (Iceland)
[26] 137.123 (Netherlands)
[27] 137.125 (Ecuador), 137.128 (Panama), 137.129 (Greece), 137.134 (Latvia), 137.136 (Peru), 137.239 (Libya), 137.113 (Bhutan), 137.236 (Bahrain)
[28] 137.124 (Djibouti), 137.226 (Ethiopia)
[29] 137.161
[30] 137.125 (Ecuador), 137.146 (Iraq), 137.230 (Italy), 137.127 (Fiji), 137.228 (Guyana), 137.229 (India), 137.231 (Latvia), 137.232 (Lithuania), 137.233 (Mauritius), 137.234 (Nepal), 137.235 (Austria), 137.236 (Bahrain), 137. 237 (Belgium)
[31] 137.207 (Portugal), 137.208 (Saudi Arabia), 137.211 (Guyana), 137.212 (Islamic Republic of Iran), 137.213 (Mexico), 137.214 (Argentina), 137.227 (Georgia), 137.230 (Italy), 137.238 (India), 137.239 (Libya), 137.240 (Montenegro)
[32] 137.116 (Chile), 137.210 (Spain), 137. 220 (United States of America), 137.225 (Czechia)
[33] 137.224 (Canada), 137.252 (Egypt), 137.253 (Fiji)
[34] 137.215 (Burkina Faso), 137.216 (Denmark), 137.221 (Australia)
[35] 137.171 (Albania), 137.175 (China), 137.183 (Israel)
[36] 137.163 (Poland), 137.165 (Saudi Arabia), 137.167 (Syrian Arab Republic), 137.172 (Nigeria), 137.177 (Djibouti), 137.179 (Georgia), 137.180 (Panama), 137.185 (Lebanon)
[37] 137.251 (Cuba)
[38] 137.166 (Senegal), 137.169 (United States of America), 137.173 (Azerbaijan), 137.174 (Brazil), 137.176 (Democratic People's Republic of Korea), 137.178 (Ecuador), 137.180 (Panama), 137.182 (Iraq), 137.183 (Israel), 137.184 (Jordan)
[39] 137.139 (Russian Federation),
[40] 137.169 (United States of America)
[41] 137.162 (Philippines), 137.183 (Israel)
[42] 137.164 (Romania)
[43] 137.168 (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland), 137.170 (Uzbekistan), 137.181 (Islamic Republic of Iran)
[44] 137.62 (Russian Federation), 137.64 (Belarus)
[45] 137.63 (Ukraine)
[46] 137.110 (Turkey), 137.114 (Brazil), 137.126 (Egypt), 137.137 (Mexico), 1137.138 (Mexico)
[47] 137.115 (Canada)
[48] 137.65 (Republic of Korea), 137.66 (Saudi Arabia), 137.67 (Bolivarian Republic of Venezuela), 137.68 (Nigeria), 137.69 (Azerbaijan), 137.70 (Bangladesh), 137.72 (Chile), 137.73 (China), 137.75 (Pakistan), 137.75 (France),137.76 (Germany), 137.77 (Israel), 137.78 (Jordan), 137.79 (Malaysia), 137.80 (Malta), 137.81

(Slovakia), 137.82 (Slovenia), 137.83 (Syrian Arab Republic), 137.87 (Russian Federation), 137.111 (Uzbekistan), 137.84 (Syrian Arab Republic), 137.85 (United States of America)

[49] 137.60 (Turkmenistan)

[50] 137.262 (Lebanon)

[51] 137.193 (Indonesia), 137.218 (Timor-Leste)

[52] 137.189 (Turkmenistan),

[53] 137.188 (Portugal), 137.190 (Côte d'Ivoire), 137.191 (Cuba)

[54] 137.188 (Portugal), 137.249 (Côte d'Ivoire), 137.250 (Poland)

[55] 137.187 (Ukraine)

[56] 137.147 (Paraguay).

[57] 137.186 (Egypt), 137.219 (Tunisia)

[58] 137.34 (Azerbaijan), 137.244 (Slovakia), 137.245 (Spain), 137.256 (Islamic Republic of Iran)

[59] 137.195 (Mauritius), 137.242 (Singapore), 137.255 (Indonesia)

[60] 137.155 (Jordan), 137.241 (Romania), 137.243 (Philippines)

[61] 137.246 (Syrian Arab Republic)

[62] 137.158 (Fiji)

[63] 137.253 (Fiji)

[64] 137.223 (Bulgaria)

[65] 137.263 (Sudan), 137.264 (Ethiopia), 137.265 (Israel), 137.191 (Cuba)

[66] 137.245 (Spain), 137.248 (Bulgaria)

[67] 137.272 (Uruguay)

[68] 137.271 (Tunisia), 137.273 (Ireland), 137.274 (Italy)

[69] 137.272 (Uruguay)

[70] 137.157 (Canada)

[71] 137.247 (Uruguay), 137.268 (Niger), 137.121 (Democratic People's Republic of Korea), 137.259 (Russian Federation), 137.267 (Sudan), 137 (269 (Cyprus)

[72] 137.191 (Cuba), 137.194 (Libya),

[73] 137.270 (Iraq)

[74] 137.152 (Democratic People's Republic of Korea

[75] 137.151 (Bolivarian Republic of Venezuela), 137.149 (Serbia), 137.150 (Boivarian Republic of Venezuela), 137.153 (Egypt), 137.154 (Islamic Republic of Iran)

[76] 137.156 (Sweden), 137.157 (Canada)

[77] 137.197 (Russina Federation), 137.198 (Serbia), 137.199 (State of Palestine), 137.2022 (Ecuador), 137.203 (Libya), 137.205 (Malaysia), 137.206 (Peru)

[78] 137.59 (Turkmenistan)

[79] 137.254 (Finland), 137.257 (Japan)

[80] 137.201 (Cuba), 137.204 (Luxembourg), 137.206 (Peru)

[81] 137.200 (Timor-Leste)

[82] 137.159 (Poland)

[83] 137.141 (Bangladesh)

[84] 137.143 (Fiji)

[85] 137.140 (State of Palestine), 137.148 (Japan)